

שפה נוספת

עופרה עופר אורן, **מה המים יודעים על צמא**, ערכה: אנה הרמן, ספרי 'עתון' 77, 2018, 130 עמ'

מה אדם יודע על מה שבנבכי נפשו? מה החיים יודעים על תשוקת החיים? מה יודעת הנפש על הנוכחיות המפעילות אותה? מה יודע הפיכחון על מה שנעלם מדעת העיוורון? מה יודע האור על ערצת המחשכים? מה יודע היריע על מחוזות הנעלמים ממנו? - אלה ועוד שאלות רבות משתמעות משמו של הספר. שם מתוכם, פשוט ומעמיק, שבחרה עופרה עופר אורן לתת לספר שיריה, היוצא לאור אחרי תשעה ספרי פרוזה שפרסמה, ואשר זכו לשבחי הביקורת, וספרים רבים שיצאו בתרגומה.

בספר שלושה מדורים. בחלקו הראשון כ-60 שירים, וכשני שלישים מהם מוקדשים בעיקרו של דבר לנושא שעופר עסקה בו בספרה **יפי לי יופי לי** (2006); אף שהמבע השירי משנה את אופן ההתבוננות, וכדרכה של שירה, לצד התמונה שהשיר מעלה מתנסחת הארה או תובנה שהשיר ממוקד בה.

מי שלא קרא את ספר הפרוזה של עופר, שבו הכותבת מספרת על טראומות שחוותה בילדותה בבית הוריה והשפעתן על חייה, שומע בשיריה את קולה של מי שמצאה שפה נוספת, שונה מלשון הפרוזה, לדובב בה - הפעם בדימויים ובציורי לשון - את כאבה של ילדה המרגישה מודרת מאהבת ההורים, עם זכר הפגיעה הבלתי נסלחת שפגע בה אביה. משקלו הכבד של זיכרון זה אינו מרפה והוא משתחזר ברוחה במראות ובפעולות דיבור שמהדהדות באוזני רוחה ומעמידות לעיני הקורא בית שמצד אחד שפע כל טוב, בלט באיתנותו כמעונה של משפחה יציבה שבוכה בשגשוג, ומצד שני, ככתוב בשיר, "הילדות העמידה פנים שהיא מאושרת/ והיתמות כבר היתה משוערת". וחמור מזה "אז מרוע לא היתה/ שום מתיקות של ילדות/ בטעם הדם שזרם, אחרי שטענת/ שמזמן ידעת/ שאפילו התרעת/ שכבר אז אמרת/ שיתכן שבסוף עוד אתחתן/ עם גבר שינהג בי/ כמותכם".

בשירים בא לידי ביטוי אופיה הדו־קוטבי של הפגיעה: מכאן, בית שהעניק לא מעט חוויות זכורות לטוב, ומכאן - ביטויי כעס, אלימות והתנכרות שאינם מתיישבים עם החזות האיתנה והמבורכת לכאורה. ואכן, באחד השירים מציינת הכותבת כי הבית "שתל בנפשה ניגונים" (בפרפראזה על "שתלתם ניגונים בי, אמי ואבי" של פניה ברגשטיין), שבכוח הימים כמו הופכים פניהם לרעה כשעולה זכר פרצי האלימות, והבית הוא כ"אגם האימה", רוחש "ניגוני יגון, מדרן וחמה". השניות האכזרית מסתכמת בלשון השיר בהארה הטרגית:

"הרגע הזה המייתם/ לעולם לעולם לעולם אם במנוולוג שהקורא שומע **יופי לי יופי לי** נשזר הסיפור הרב קולי, המדהדד בנפש הכותבת לאורך השנים, הרי שבשירים דומה שאותה נפש מעונת זיכרונות, לא מצאה מנוח מן הרגעים הזכורים כמכוערים, אלימים ופוגעניים ברמות שונות, ואלה מוסיפים לייסר ולהעלות שאלות ותובנות המתנסחות בשירים.

שלא כבספר הפרוזה, בשירים עומד כל רגע בנבדלותו, בחד פעמיות הופעתו של זכר האירוע הבודד, אבל מן המעמד המשתחזר לא נעדרים רגעי חסד קטן, הגואל את הנפש מבלעדיותו האכזרית של זכר הכיעור והכאב. אכן, כפי שכתבה עורכת הספר אנה הרמן על גב הכריכה, הקורא ער לכך כי "הזעקה שבספר היא זעקה מוזיקלית מאוד, המתמסרת לנגינת המילים וליופי שבשירה". יתר על כן, בשירים חוברת התמציתיות, ועמה מיקוד המבט בכאב החוויה הראשונית - הפעם ממרחק המאפשר להציב את האירוע במשמעות רחבה יותר, במרחב שאינו רק נפש־חיויית מיידית, אלא בהקשריו הרחבים (כך למשל בשיר 'דף מיד ושם').

זיכרונות הקשורים ברגעים הטובים שחוותה הילדה בביתה, כמו למשל כישורי החיים של האם, הבית כשופע כל טוב, השירה ביחד בערבי שיש וועוד ועוד, נבלעים בסחף הענק של הפגיעה הבלתי נסלחת, של הרגשה שהאם מתנכרת וכי הילדה מודרת מאהבה הורית; מכאן התוקף הטרגי שאינו מרפה. כאמור, את אשר ידעה לספר בפרוזה השכילה עופר לתמצת בלשון השיר - בשפת הפואטיקה האישית. העובדה שהיה לה צורך בכך שנים לאחר ספר הפרוזה מעידה עד כמה הפגיעה שחוותה תשתיתית, ארוכת טווח ובלתי נסלחת.

עופרה עופר בורכה בספר זה בכישרון ביטוי שגם בהתנסחותו הפואטית מחריד את הנפש, גורם לקורא לראות ולחוות את הטראומה הנפשית המתוארת באותו פיכחון טרגי של אדם המעז לפקוח לרווחה את עיניו נוכח מציאות בלתי נסבלת ובוחר שלא להתכחש אליה ולהרחיקה. אם בפרוזה היתה זו שפת הווידי האישית הכתוב כהיזכרות שנודדת בין זמנים שונים, בשירים זוהי שפת התובנה הנפשית, המתנסחת בתמציתיות ובלשון הדימוי או ציור הלשון ומתמקדת בכל פעם כאמור ב"טרחיש" הבודד. משירי הספר הזה עולה המשמעות הטרגית של פרידה משתי דמויות ההורים, פרידה בצל האי יכולת לקשור בין הקצוות ולגשר בין מה שנחוה כעוול תהומי בלתי נסלח. לכל אלה ניתן בשירים ביטוי עז ומחריד נפש. ובכל

זאת, משוך על השירים גם קו החסד ששירה מתברכת בו, ובשפת השיר: "אבן של אבל/פורמת בתוכי תכים/ הפנים מסרב להכיל/ את העיוות, את העוון,/ את העלבון הקדמון/ ואולי כך מתחיל לאטו להכין/ מקום לחיוכים של מלאכים."

במדור האחרון של שירי המקור, "תמונות מרמב"ם", מחזור של שירי פרידה המלווים את בתם של עופר ובן זוגה בדרך העצובה אל מותה ממחלה קשה. השירים המלווים את מחלתה של הבת ואת קצה הקרב כתובים באיפוק שכאב רב כבוש בו: "כמה דק המרחק/ בין כן ואין/ בין אנחנו מנסים/ למחכים לנסים". ידיעת הקץ של הקרובים המלווים את יקרים בדרכו האחרונה משנה את פניה של שגרת המראות הסובבים את המאושפו ואת קרוביו בביקוריהם, מעלה במחשבה את הסוד הנורא הקושר בין באי המקום: "אשה אחרת/ חולפת על פנינו בריצה,/ לצד מיטה נדחפת,/ ראי - כבר עברנו את/ בית השימוש הציבורי,/ את בית הקפה המואר בנאון קר/ תמידי, ואת עיקול המסדרון, גם את בדרך לחדר/ שאין בו אף חלון?" במדור זה רושמים השירים את זכרם של רגעים, מראות, אמירות והרהורים חולפים, שבכולם עוברת כחוט השני ידיעת הקץ, המשנה את פני השגרה הוויזואלית: "בחוף הסירות מתרפקות על גלים,/ בפנים גלגלי המיטה נעולים,/ החלון שנשאר מאחור/ הוא מכאן רק עוד כתם/ שחור".

חלקו השני של הספר מציע מבחר תרגומי שירה, 25 במספר, מפרי עטם של 16 משוררים, ובהם סונטות ידועות של שייקספיר, ושירים מוכרים של ג'ון דאן, ויליאם וורדסוורת', פרסי ביש שלי, ג'ון קיטס, אלפרד טניסון ואחרים. בחלק השלישי - אנקדוטות וחומרי רקע הנלווים לתרגומי השירים.

נהנית הנאה רבה הן מהמבחר, הן מן התרגומים היפים מאוד והן מהסיפורים הנלווים אליהם. הסונטות הידועות של שייקספיר זכו כידוע ללא מעט תרגומים, ובדומה לכך גם כמה מהשירים האחרים הכלולים במבחר. תרגומה של עופרה עופר אורן מצטיין בשפה גמישה ובת זמננו, משמר יפה את המקצב המיוחד ובעיקר - מכל אחד מהשירים שנבחרו, עולה ממד העומק האידיאלי־פואטי. השפה טבעית והודות לחוכמת הבחירה בשירים, כמכלול הם אוצרים את קשת חוויות היסוד בחיינו: אהבה, בדידות, כוחו של הטבע, חיים ומוות, מלחמה, אובדן, וכוח היצירה בהקשרו למגע הנצח. ♦

דינה קטן כן־ציון